

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל ו נ ו ת ל ע י ו ר ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים ושמונה

זישלח (תשכ"ט) פרק ל"ג ל' - ל"ג חשבוע לא יופיע עלון חורכה

הערה: למשמעות מאבק יעקב עם "האיט" עיין גליונות וישלח תשס"ז, תשי"ח.

א. ל' וישאל יעקב ויאמר: הגידה נא מה שמך

ויאמר: למה זה תשאל לשמי.

רמב"ן ד"ה למה זה תשאל לשמי:

אמר: אין לך בידיעת שמי תועלת, כי אין הכח והיכולת בלתי לח' לבדו, אם תקראני לא אענה וגם מצאתי לא אושיעך, אבל עתה אברך אותך כאשר צויתני.

ר' אברהם בן הרמב"ם ד"ה למה זה תשאל לשמי:

מעט, "והוא נסתר" כמו שאמר המלאך למנוח (שופטים י"ג י"ח) "והוא פלאי". אמנם מפני עלוי מדרגתו של יעקב לא היה יפה שידבר אליו המלאך בלשון זה סבלי לכסות בו (= את הגזיפה המרומזת) דרך כבוד לגדולתו, אלא נאמר לו: "למה זה תשאל לשמי" בלבד.

ובשאלת יעקב לשם המדבר אליו רמז אל בקשתו סודות אלוקיים, שלא קדמה לו ידיעה בהם, ובתשובתו של המלאך "למה זה תשאל" רמז, כי התכלית המבוקשת נסמעת פס מציאות דבקות בגשמיות דומה למאמר (שמות ל"ג כ') "כי לא יראני האדם וחי". וכן "ויברך אותו" שם רמז אל התעלותו של יעקב בסודות וידיעות התעלות יתירה על מדרגתו בעת ההיא.

1.. מה התבדל בין שני פרושיהם?

2. הסבר את הדברים המסומנים בקו.

3. בן הרמב"ם טענה את תשובת המלאך כאן לתשובת המלאך למנוח. האם תוכל להכריע בעזרת הפרק החור (שופטים י"ג) מי משני הפרשנים הנ"ל קרוב יותר לפשוטו של מקרא?

ב. ל"ג ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל והוא צולע על ירכו.

1) רש"י ד"ה ויזרח לו השמש: לשון בני אדם הוא: כשהגענו למקום פלובי האיר לנו השחר, זהו פשוטו. ויזרח לו" - לצרכו, לדפאות את צלעתו, כמה דחימה (מלאכי ג') "שמש צדקה ומרפא בכנפיה". ואותן שעות שמהרה לשקוע בשבילו כשיצא מבאר שבע - מיהרה לזרוח בשבילו.

אבן כספי ד"ה ויזרח לו: כמו (שמואל ב' ל' ב') "ויאור להם בחברון", וזה על מנהג (בר' י"ב) "לך לך", (בראשית ו' כ"א) "קח לך", (בר' ד' י"ט) "ויקח לו". וכבר ידוע מן ההגיון, כי אין היחוד מונע דבר, ואין פלא בזה המנהג, כי הוא נכון מאד, כי מה לו למספר דברים, רק (= זולתי) מה שהיה לאותו המספר עלינו.

(א) למה לא הסתפק רש"י בפרושו הראשון לפשוטו ולמה הביא אף דברי מדרש אגדה?

xx (ב) למה לא הסתפק רש"י בהביאו דברי המדרש בהנחת הדברים עד סוף הפסוק ממלאכי, מה אלצו להוסיף עוד את דבריו האחרונים?

xx (ג) במקומנו מביא רש"י פרושו של "לו" - "לצרכו" רק כפרוש נוסף ואלו בבר' י"ב ד"ה לך לך פביא הוא פרוש "למובתך...". כפרוש בלעדי - מה הסבה לכך?

xx (ד) למה לא הביא רש"י בפרושו לפי פשוטו את אחד הפסוקים שהביא אבן כספי והביא במקום זה בסוי "מלשון בני אדם" ולא ראיח מלשון הכתוב?

xx (ה) הסבר את דברי אבן כספי המסומנים בקו והסבר גם מה קשר הדברים האלה עם פרושו למלה "לו"?

2) רש"י ד"ה והוא צולע: היה צולע כשזרחה השמש.

מה קשה לו ומה תיקן בדבריו?

(גליון וישלח)

ג. ל"ג על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה, כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה.

ה' יוסף בכור שור:

להיות להם לזכרון, כי אביהם נלחם עם המלאך ולא יכול לו, ולכך נגע בכף, ירכו במקום שגיד הנשה שם, והוא זכרון כבוד וגדולה.

ספר החנוך

מסרשי מצוה זו שתהיה רמז לישראל, שאע"פ שיסבלו צרות רבות בגלויות מיד העמים ומיד עשו, שיהיו בטוחים שלא יאבדו, אלא לעולם יעמד זרעם-ישמם-דיבא להם גומל שיגמלם מיד צר, ובזכרם תמיד ענין זה על ידי המצוה שתהיה לזכרון יעמדו באמונתם ובצדקתם לעולם, ורמז זה הוא לפי שאותו מלאך שנלחם עם יעקב אבינו - שבא בקבלה שהוא שר של עשו - רצה לעקרו ליעקב מן העולם, ולא יכול לו, וצערנו בנגיעת הירך, וכן זרע עשו מצער לזרע יעקב, ולבסוף תהיה להם ישועה מהם, כמו שמצינו באב, שזרחה לו השמש לרפאותו ונושע מן הצער - "כך יזרח לנו השמש של משיח וירפאנו מצערנו ויגאלנו, אמן במהרה בימינו."

חזקוני ד"ה על כן לא יאכלו

כמו (ישעיה פרק י') "והוא לא כן ידמה" כלומר: בדין הוא שיש לקנוס ולענוש את בני ישראל מאכילת גיד הנשה, שהניחו את אביהם הולך יחידי כדכתיב (ל"ב פסוק כ') "ויותר יעקב לבדו" והן היו גבורים והיה להם להמתין אביהם ולסייעו אם יצטרך, והם לא עשו לו לוייה, והוזק על ידם (=בגללם) ומכאן, ואילך יהיה להם לזכר ויהיו זריזים במצות לוייה, ולכך לוייה יעקב את יוסף.

כלי יקב (ר' אפרים לינשיץ)

מצינו לרז"ל שדברים עמוקים שהשגתם קשה במשלו לגידיו, כמו שפרש רש"י פרשת יתרו (ס' י"ט ג') ד"ה ותגיד לבני ישראל (= פרש לזכרים דברים קשים כגידיו); וההשגה נקראת בלשון אכילה, כמו שמצינו בארבעה שנכנסו לפרדס, שעל החקירה הנסתרת מעין כל חי מביא פסוק "אכול דבש דייך". ורמז במצוה זו לדורות למנוע מישראל החקירה בנסתרות כמו שאמר (בן-סירה) אין לך עסק בנסתרות, כי יש לחוש פן יהרסו שכלם ויבואו לידי מינות, כי לא רבים יחלמו להבין כל הסודות על מתכונתם מצד היות שכלם עובר בעסק עכור, כי תבלי העולט הזה וחמדותיו מבלבלין שכל האדם; ורמז במניעת אכילת הגיד לדורות להיות לזכרון, כי מנע ה' מהם פרי עץ הדעת שלא יאכילו את שכלם דברים קשים כגידיו, כי נגע בכף ירך יעקב. ואם ליעקב השלם קרה מכשול זה לפי שעה, כשנטה קצת מדרך השוויון - מה יעשו אזובי קיר אשר רוב עסקיהם בהבלי העוה"ז וחמדותיו? על כן לא יהיה להם עסק בנסתרות, כי אם יחידי סגולה, כר' שמעון בן יוחאי ודוגמתו, אשר קצו ומאסו בהבלי העולם הזה.

ה' שמעון רפאל הירש

...זכר המאורע הזה... נקבע לדורות לכל זרע ישראל על ידי אסור גיד הנשה. האסור ודאי לא בא להודיע לבני יעקב את העובדה ההיסטורית כי אביהם הראשון היה צולע כתוצאה מהיאבקות, בדרך שאין להעלות על הדעת, כי אסור החמץ רק התכוון להודיענו, מה היה טיבו של הלחם שאכלו אבותינו בצאתם מצרים. שתי העובדות, כשהנן לעצמן, הינן נסולות כל חשיבות, והנצחתן על ידי מצוה אלוקית תתבאר רק אם נביח שקשורות בהן אמיתות בעלות משמעות עמוקה לכלל תפודתנו. אמנות אלה באות לידי בסוי וחדוש נצח על ידי אסור האכילה.

...אחרי כל זה הרי כונת האסור איננה מוסלת בספק. במשך כל אותו מאבק לא יכול שרו של עשו לבצח ולהפיל את יעקב, אך עלה בידיו לנתק את גידיו ולמנוע בעדו מלהשתמש בכוחותיו החסריים. כך יצד יעקב בדרכו בהסמוריה: כצולע, בלי יכולת לעמוד על שתי רגליו, ללא עמידה וללא הליכה מאוששת, וחסר מעמד זה הוא תנאי הכרחי לפקח את עיניו של עשו. אלו עמד גם יעקב בראש ארבע מאות אנשיו, הרי עמידתו בלתי המנוצחת לא יכלה לחזות על אצבע אלוקים בהסמוריה. על כן לא יאכלו בני יעקב - שדוקא בזכות חולשתו החסרית יהיה לישראל ויעיד על האל הגובר בכח על הכל - לא יאכלו את "גיד הכניעה ותחולשתו החסרית. מדי הסבס לאכול תתיצב האזהרה מתוך ספר מסעות חייהם לותר מרצון על הגיד הזה, וליותר על כחם הנמסר בידי עשו. אל יתלו בו (= במסומל בגיד זה) את קיומם. אל יראו עצמם חסרי בטחון לתוך שאינם חגורים חרב כעשו, ואף צעדיהם על הארץ אינם מאוששים. כמו של יעקב - ישראל חלוי בכחות אחרים, בעלים יותר, שחרבו של עשו לא תוכל להם. בשעה שיעקב נופל, סבת נפילתו אינה במיעוט כחו החסרי, הוא נופל מתוך שלא השקיל לקיים לעצמו את שמירת אלוקיו; בשעה שישראל עומד, סוד עמידתו אינו בסוד החומרי האיתן, אלא בכח אלוקיו הנושאו על כנפי נשרים.

1. מה ההבדל בין מעמן של בכור שור לאסור אכילת גיד הנשה ובין טעמו של ר' ש.ר. הירש?
2. מה ההבדל בין טעמו של בכור שור ובין טעמו של ספר החנוך?
3. במה נראה פירושו של החזקוני חורג לגמרי ממסגרת פרקנו?
4. במה אפשר לראות בפרושו של הירש את הלך רוח תקופתו?